

Жонузоков Нурбек

ассистент

Карши муҳандислик иқтисодиёт институти

Ўзбекистон

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА ТАДБИРКОРЛИКНИНГ ИЖТИМОЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

Аннотация. Ушбу мақолада кичик бизнеснинг инновацион ҳолатлари ишлаб чиқишдаги аҳамияти ва янгиланиб келаётган эҳтиёжларнинг мослашиши йўналишлари буйича тақлифлар келтирилган

Калит сўзлар: Тадбиркорлик, кичик бизнес, инновацион иқтисодиёт, коммунтант, фирмалар.

Джонузоков Нурбек

ассистент

Каршинский инженерно-экономический институт

Ўзбекистон

СОЦИАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

Аннотация. В данной статье представлены предложения о важности малого бизнеса в развитии инновационных идей и тенденций в процессе адаптации к новым потребностям.

Ключевые слова: предпринимательство, малый бизнес, инновационная экономика, сообщества, фирмы.

Nurbek Jonuzokov

assistant

Karshi Engineering Economics Institute

Uzbekistan

SOCIAL CHARACTERISTICS OF ENTREPRENEURSHIP IN THE DIGITAL ECONOMY

Annotation. In the article of prediction and development of innovative business and trends in innovation and process adaptation to the process.

Key words: Entrepreneurship, small business, innovative economics, communities, firms.

Ривожланган давлатларда кичик бизнесни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш сиёсати изчил равишда ўтказилади. Бунинг сабаби, кичик бизнеснинг ривожланишида икки жиҳатининг мавжудлигидир. Биринчидан, кичик бизнеснинг бозор иқтисодиётида бажарадиган иқтисодий ва ижтимоий вазифалари билан боғлиқ бўлиб, бу вазифалар унинг аҳамиятини акс эттиради. Иккинчи жиҳати эса кичик бизнес субъекларига хос бўлган камчиликлар ва муайян давлатда шу камчиликлар туфайли уни ривожланиши сустрораётганлиги билан боғлиқ. Кичик бизнеснинг бу икки томонини очиб бериш мамлакатимизда кичик бизнесни қўллаб-қувватлаш тизимини шакллантириш ва ривожлантириш заруриятини тақозо қилади.

Кичик бизнеснинг иқтисодиётдаги аҳамиятини у бажарадиган иқтисодий ва ижтимоий вазифалар тўлиғича кўрсатиб беради. Ушбу вазифаларни икки гуруҳга ажратиш мумкин. Биринчи гуруҳ - умумий вазифалар бўлиб, улар тадбиркорлик субъектининг очикдан-очик эълон қилинган инновацион мақсадларини акс эттирадиган вазифалардир. Иккинчи гуруҳ - хусусий вазифалардир. Улар вақт ўтиши билан ўзини намоён этиб, инновацион фаолият қатнашчиларининг эълон қилинган мақсадларидан озми-кўпми фарқ қиладилар.

А.Смитнинг таъкидлаши бўйича: “Биз овқатланаётган пайтда қассоб, ошпаз ёки нонвойнинг саҳийлигига ишонмаймиз, биз улар хусусий манфаатларини амалга оширишга ҳаракат қилишларига ишонамиз, улар ўз

манфаатларини орқасидан қувиб ва “кўринмас қўл” назорати остида ўзларнинг ҳаёлларига келмаган натижаларга эришадилар”[1].

Бу шуни англатадики, тадбиркор нафақат бойишга қаратилган индивидуал вазифаларни, балки яширин табиатга эга бўлган, ижтимоий характердаги функцияларни ҳам бажаради. Шунингдек, рақобатда узиб кетиш учун мақсадга инновацион ёндашади.

Бу эса бизга тадбиркорлик фаолиятининг иқтисодий вазифалар таркибидаги индивидуал вазифалар билан бирга, ижтимоий табиатга эга бўлган вазифаларни ажратишга имкон беради. Кичик бизнесни иқтисодий эркинликнинг омили сифатидаги асосий вазифаси биринчи ўринга қўйиш лозим. Кичик бизнес иқтисодий соҳада демократик тамойилларнинг кенг ёйилишини тامينлайди. Бир томондан, кичик бизнеснинг ривожланиши инсонга ёлланма ишчи ёки мустақил тадбиркор бўлишни танлаш имкониятини беради. Иккинчи томондан, кичик бизнес субъектининг фаолияти йирик корпорациялар фаолиятига нисбатан кўпроқ эркин бозор қонуниятларига бўйсинади. Миллий иқтисодиётни эркинлаштиришда кичик бизнеснинг ушбу вазифаси муҳим аҳамиятга эгадир. Чунки республикамизнинг асосини ташкил этувчи йирик корхоналарнинг давлатга боғлиқлик даражаси юқори бўлганлиги сабабли уларни бозорнинг эркин субъектлари сифатида кўриш қийин. Кичик бизнеснинг иккинчи вазифаси сифатида унинг яширин, интегратив (иқтисодиётни битта бутунликка боғловчи) вазифасини кўрсатиш лозим [2]. Бу вазифани бажарувчи фирмаларни коммутантлар деб аталиб, яратилган инновацион маҳсулотини оммалаштиришга хизмат қилади.

Бозор иқтисодиёти шароитида тўловга қобилиятли талабнинг мавжудлиги автоматик равишда таклифни пайдо қилиши керак. Аммо ҳозирги даврда самарали ишлаб чиқариш унинг танловчанлиги билан белгиланади. Бу эса иқтисодий нуқтаи назардан ҳамма ҳолатларда ҳам мақсадга мувофиқ бўлмайди.

Йирик корхона битта маҳсулотни катта ҳажмда ишлаб чиқарганида юқори самарага эришади ва фойдали бўлмаган товарларни ишлаб чиқаришга қўл урмайди.

Масалан, автомобиллар кўп ҳажмда ишлаб чиқариладиган товарлар бўлиб ҳисобланади. Лекин ўта йирик фирмаларга автомобиль ёқилғисини қуйиш шахобчаларини очиш мақсадга мувофиқ эмас, чунки трансакцион харажатлар кўпайиб кетиб, кунлик фойда етарли бўлмайди.

Фақат кичик коммутант фирмалар ҳар қандай имкониятдан фойдаланишга тайёрлар, бошқа компаниялар эса бу борада жуда танловчандирлар. Ўрта корхоналар кичик ҳажмдаги маҳсулот ишлаб чиқариш билан тавсифланади. Лекин улар махсус ва узоқ муддатли эҳтиёж ташкил топган секторларда ишлаб чиқаришни йўлга қуядилар. Ўрта фирмалар тор соҳада ахборот тўплаб, фаолият юргизишлари зарур.

Бу зиддият ижтимоий эҳтиёжларни доимий излаш билан шуғулланадиган ва бозор талабларига мослаша оладиган коммутант фирмалар орқали ечилади. Шунинг учун ҳам бу фирмалар ўз фаолиятида режалаштиришнинг йўқлиги билан ажралиб туради - улар жуда ихчам ва ҳар қандай ўзгаришларга тайёр бўлиши керак.

Иқтисодиёт учун кичик фирмалар фаолиятининг катта аҳамиятга эга эканлиги уларнинг эгилувчанлиги билан боғлиқ. Кичик бизнеснинг ривожланиш даражаси ҳақида миллий иқтисодиётнинг тез-тез ўзгариб турадиган бозор ҳолатига мослашиш қобилияти орқали хулоса чиқариш мумкин[3].

Кичик бизнеснинг муҳим яширин вазифаларидан бири бозор иқтисодиётида рақобат муҳитини шакллантириш вазифаси бўлиб ҳисобланади. Албатта, кичик фирмаларнинг йирик корпорациялар билан тўқнаш келиши кўп ҳолларда уларнинг мағлубияти билан тугайди. Лекин бутун кичик бизнес сектори ва йирик капитал билан ўзаро муносабатларда кичик фирмалар асосий куч сифатида хизмат қилмоқда.

Етакчи олимлар ва халқаро форум ва ташкилотлар экспертлари, ўсаётган ишсизликни бартараф этишнинг ягона усули-янги корхоналар ва иш жойларини барпо этиш деган хулосага келишган. Шунини алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки, кичик бизнес аҳолининг ижтимоий заиф қатламларининг (аёллар, инвалидлар, қочоқлар ва бошқалар) меҳнатидан фойдаланади, улар йирик корхоналарда иш топа олмайдилар. Бундан ташқари кичик фирмалар амалий ўқитиш, ёш кадрларни тайёрлашнинг ўзига хос “Полигони” ҳисобланади. Шу билан бирга янгилик яратувчи кадрларни етиштириб беради.

Жахон мамлакатларида аҳолининг катта қисми кичик бизнес соҳасида фаолият кўрсатади. Жумладан, Хитойда 80%, Японияда 48%, АҚШда 50% аҳоли, Ўзбекистонда эса 78 фоиз аҳоли кичик тадбиркорлик соҳасида банд. Жахон мамлакатларида кичик тадбиркорликнинг иқтисодийдаги улуши ҳам юқори даражада, жумладан, Хитойда 60%, Италияда 68%, Германияда 53%, Кореяда 48%, АҚШда 50%, Россияда 21% ни, Ўзбекистонда эса 56 фоизни ташкил қилади. Хар бир 1000 аҳолига туғри келадиган тадбиркорлик субъектлари Европа иттифоқида 57 бирликни, АҚШда 90 бирликни, Россияда 27.2 бирликни [4], Ўзбекистонда эса 22 бирликни ташкил қилади. Таҳлиллардан кўриниб турибдики, ривожланган мамлакатлар иқтисодиётида кичик бизнеснинг улуши юқори даражада. Чунки янгиланиб бораётган эҳтиёжни аниқлаб, уни қондириш учун тезлик билан инновацион ғояларни амалиётга тадбиқ этади. Инновацион маҳсулотни биринчи ишлаб чиқарган мамлакат иқтисодий ўсишда бўлади.

Кичик бизнес моддий ресурслардан фойдаланишни ҳам таъминлайди, яъни хом ашёнинг маҳаллий манбалари ва йирик ишлаб чиқариш чиқиндиларидан кенг фойдаланади.

Бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида кичик бизнеснинг аҳолининг товар ва хизматларга бўлган талабини самарали ва тўлиғича қондириш вазифаси алоҳида аҳамиятга эга.

Жамият эҳтиёжлари, тармоқ, ҳудуд, корхона ва ташкилотлар, ҳар бир индивид эҳтиёжлари шунчалик хилма-хилки, ҳеч қандай давлат ташкилоти уларни тўлиқ ҳисобга олиб, қондира олмайди. Ундан ташқари улар вақт ўтиши билан кўпаядилар, ва охириги ўн йилликлар тажрибасининг кўрсатишича индивидуаллашмоқдалар. Фақат тадбиркор шу эҳтиёжларни тўлиғича ҳисобга олади ва қондиради.

Хулоса қилиб айтганда кичик фирмаларсиз баъзи бир бозор эҳтиёжларни тўлалғича қондириб бўлмайди. Бу шундай эҳтиёжларки, уларни қондириш учун катта ҳажмдаги ва ўта юқори фойдали ёки ихтисослашган ишлаб чиқаришни ташкил қилиш лозим, бу талабга жавоб бермайдиган бошқа эҳтиёжлар эса қондирилмай қолади. Шу билан бирга, кичик бизнес ўзининг мижозларини ва дифференциялашган бозорларни яхши билганлиги сабабли бозор афзаликларидан фойдаланади. Бу, аввало, йирик корхоналарни ўзининг кичик ҳажмлари сабабли унчалик ҳам қизиқтирмайдиган бозор сегментларида хизмат қилаётган корхоналарга тегишли. Улар қаторига истеъмол товарларини ишлаб чиқаришнинг катта қисми киради. Кичик бизнес талаб ўзгаришларига жуда сезгир бўлади, мижозларнинг янги ҳамда индивидуал талабларини қондиришга улгуради. Бизнеснинг ривожланиши кўпроқ ҳозирги замон маданиятида содир бўлаётган чуқур ўзгаришлар билан белгиланади. Агар бир нечта ўн йилликлар олдин товарни реализация қилишнинг муваффақиятли бўлиши бозор стандартларига мувофиқ бўлиши билан боғлиқ бўлса, бугунги кунда униг янгилиги, ташқи кўринишининг ўзига хослиги билан белгиланади. Шунга ўхшаш тенденциялар хизмат соҳасига ҳам тааллуқли - талаб сервиснинг сифати ва хилма-хиллигига боғлиқ.

Фойдаланилган адабиётлар

1.Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов. М., 1962. с. 276.

2. Брицьева М. Малое предпринимательство как экономическая категория. // Экономика и общество. 1999, №8

3. В.Рувинский. Почему малый бизнес не растет. <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2019/05/08/>

4. Махмутуллаева С. Х. Стратегическая логистика для успеха экспорта: путь к экономическому процветанию //Бюллетень педагогов нового Узбекистана. – 2023. – Т. 1. – №. 9. – С. 19-22.

5. Makhmutullaeva S. Use of Logistics System in the Development of Export Potential in Uzbekistan //Экономика и социум. – 2023. – №. 5-1 (108). – С. 166-172.

6. Дустова М. Х. Экономическое путешествие во времени: исследование потока удачи через эпохи //European Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2023. – Т. 18. – С. 1-7.

7. Dustova M. X., Shomurotova S. O. TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI SAMARALI BOSHQARISH //Conferencea. – 2022. – С. 119-121.